

PÁLYAKEZDŐ DIPLOMÁSOK: AZ ELSŐ ÁLLÁSTALÁLÁS KÉPZÉSI TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEI ÉS AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNY HATÁSA

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Készült az EFOP-3.4.5-VEKOP-17-2017-00001 azonosítószámú, *Rendszerszintű fejlesztések és hozzáférés bővítését szolgáló ágazati programok a felsőoktatásban* kiemelt projekt DPR Pillér megvalósítása során.

Szerzők: Bartus Tamás, Róbert Péter

Felelős kiadó:

Dr. Gloviczki Zoltán

© Oktatási Hivatal, 2020

Az Oktatási Hivatal kiadványa az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. A kiadvány adatainak bármilyen formában történő nyilvános közzétételéhez vagy felhasználásához a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Bevezetés

Tanulmányunkban nappali tagozaton, BA vagy MA szinten végzett hallgatók esetében vizsgáljuk, hogy *milyen arányban és mennyi idő* alatt találták meg első állásukat. Ez két olyan jellemző, amelyeket az iskolából a munkaerőpiac világába való átmenet tipikus indikátorainak tekintenek. Fontos tudni, hogy ezzel nem vizsgáljuk ennek a bonyolult folyamatnak minden jellegzetességét. Egy harmadik érdemi indikátor a képzettség és a munka *illeszkedése* lehetne. Közgazdasági elemzések pedig kiemelt jelleggel vizsgálják az iskolázottság és a (pályakezdő) keresetek összefüggését, vagyis – bevett szóhasználattal – a humán tőkebefektetés megtérülését. Nem vállalkozhatunk azonban arra, hogy egyetlen tanulmány keretében az iskolából a munkaerőpiacra való átmenet folyamatának minden aspektusát elemezzük. Ebben az értelemben ez a tanulmány egy első „fejezet” abban a munkafolyamatban, ahol a Diplomás Pályakövetési Rendszer adatai kutatási forrásként jelenhetnek meg. A jelen tanulmány céljára DPR felvételek, végzett hallgatóktól származó adatait használjuk. Ezt jó kiindulópontnak tekintjük arra a célra, hogy empirikus kutatási kérdéseket ellenőrizzünk. Ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy ezek, illetve hasonló kutatási kérdések vizsgálatára rendelkezésre állnak más adatforrások is, amelyek az AAE (Adminisztratív Adatbázisok Egyesítése) program révén keletkeznek. Ezeknek az adatoknak a bevonása az iskolából a munkaerőpiacra való átmenet vizsgálatába szintén komoly távlatokat rejt magában.

A tanulmány felépítése a következő. Az elemzés során a diplomás pályakezdés két indikátorával foglalkozunk, egyrészt azzal, hogy valaki szerzett-e állást, másrészt pedig azzal, hogy ez hány hónapi álláskeresés után történt meg (a végzéstől számítva). Egy fejezetben röviden áttekintjük a téma elméleti hátterét és szakirodalmát. Ennek alapján felállítunk hipotéziseket, amelyeket az empirikus adatok statisztikai vizsgálatával próbálunk igazolni. Ennek a statisztikai vizsgálatnak első lépéseként leíró jelleggel bemutatjuk az adatokat, amelyekkel dolgozunk. Ezután térünk át a képzési területek különbségeire irányuló, regressziós modelleket alkalmazó vizsgálatra. Ezen belül külön foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy mely képzési területek esetében lehet szerepe annak, hogy a végzett melyik felsőoktatási intézményben tanult. A tanulmány végén visszatérünk a hipotézisekre, illetve összegző módon szakpolitikai észrevételeket fogalmazunk meg. Ugyanitt megemlítjük kutatási eredményeink korlátait, s javaslatot teszünk további kutatási lehetőségekre.

A kutatás elméleti és szakirodalmi háttere

Jóllehet a közgazdászok számára az iskolai befektetések megtérülése elsősorban a keresetekben, a magasabb végzettséghez kapcsolódó bérprémiumban jelentkezik (pl. Mincer 1958. 1974. Becker 1962 1964. Magyarországon pl. Kertesi és Köllő 1997. Galasi 2004. 2005. Kézdi 2004), a magasabb iskolázottsághoz kapcsolódó megtérülések köre ennél jóval szélesebb. Adódik ez abból is, hogy maga az emberi tőke és az abba való beruházás is igen széles fogalom (Schulz 1961). A magasabb iskolázottsághoz számos előnyt és jutalmat kapcsol még a szakirodalom túl a jövedelmeken; nem túlzás társadalmi megtérülési rátákról beszélni (Varga 1995). Még akkor is, ha a szorosabban vett gazdasági kategóriáknál maradunk, a munkaerőpiacon való alkalmazhatóság mértéke egyértelműen összefügg a képzettséggel, amit pontosan visszaigazolnak az *Education at Glance* (OECD) kiadvány nemzetközi statisztikái is; illetve hazai vonatkozásban ld. Kertesi és Varga (2005). Más megfogalmazásban arról van szó, hogy a magasabb iskolázottság egyfajta biztosíték a munkaerőpiacon az állásvesztés, a munkanélküliség elkerülésére (Mincer 1974. 1991). Mindez fokozottan igaz abban az esetben, ha a magas iskolázottság diplomás végzettséget jelent. Ezt jól mutatják azok az elemzések, amelyek nemzetközi DPR kutatási adatokat használnak (pl. Teichler 2000. Schomburg és Teichler 2007). A foglalkoztatás tényén túlmenően a magasabb végzettség a foglalkozás magasabb státuszát, társadalmi megbecsültségét is eredményezi (Treiman 1970). Mindemellett az iskolázottság társadalmi megtérülésének a munka világán túlmutató más szegmensei sem elhanyagolhatók, mint a kedvezőbb egészség- és élettartam mutatók, a gazdagabb társas kapcsolatok és általában a sikeresebb társadalmi integráció. Ez a tanulmány azonban ennél szűkebb kutatási kérdések vizsgálatára szorítkozik.

Bármennyire gazdag és meggyőző is a továbbtanulás, a magasabb képzettség széleskörű hasznosulására vonatkozó okfejtés, a téma vizsgálata sosem zárható le véglegesen. Ennek oka abban rejlik, hogy az iskolából a munkába való átmenet folyamatának mind a kiindulása (képzési rendszer), mind a végállomása (munkaerőpiac) folyamatos átalakulásban van. A képzési rendszer változása esetében a kulcsfogalom a *bővülés, az expanzió*, vagyis hogy az egymást követő generációk tagjai egyre nagyobb arányban szereznek magasabb iskolai végzettséget. Ez a képzési rendszer minden szintjére igaz, de témánk szempontjából

elsősorban a felsőoktatás bővülés lényeges (Schofer és Mayer 2005). A képzési rendszer ráadásul nem csak úgy bővül mennyiségileg, hogy a tanulói, hallgatói létszámok emelkednek, hanem abban az értelemben is, hogy az akkreditált képzések köre, a kibocsátott végzettségek, diplomák száma is folyamatosan növekszik. Ez egyáltalán nem könnyíti meg a munkáltatók helyzetét, akik a pályakezdő munkaerő kiválasztásakor próbálnak építeni korábbi tapasztalataikra az oktatási intézményekkel, a végzettség mögött feltételezhető tudással kapcsolatban. Ezeknek számukra jelzésértéke van (Spence 1973, 1981), s ezeknek a funkcióknak az alkalmazása a pályakezdők jó kiválasztására vonatkozó gyakorlatban egyre nehezebb. Emellett a munkaerőpiac esetében a pályakezdés vizsgálatok a tényezők legalább két további körével számolni kell. Az egyik a gazdasági átalakulás, amelynek során folyamatosan módosul a foglalkozásszerkezet, erősödik a gazdaság posztindusztriális jellege, változik a pályakezdőket kereső vállalati közeg. A tényezők másik köréhez pedig ilyen kulcsfogalmak kapcsolhatók, mint a *bizonytalanság fokozódása, a rugalmasság (flexibilitás) növekedése, az atipikus foglalkoztatás terjedése* (ILO 2015. 2018). Így gyakorlatilag elmondható, hogy a képzés és a munkavégzés esetében, mind a kínálati, mind a keresleti oldal (gyorsuló) változása figyelhető meg.

Korábbi hazai kutatások reflektáltak ezekre a problémákra, amelyek végső soron az iskolai befektetések megtérülésének változásait érintik. Galasi (2002) a felsőoktatás bővülésének kezdeti következményeit mutatja be; Róbert (2002) pedig a pályakezdő foglalkozások szerkezeti átalakulását és az egyes foglalkozási osztályokba való bekerülést vizsgálja. A felsőoktatás eltömegesedésének veszélyeire több szakértő is figyelmeztet (Hrubos és Polónyi, 2000. Polónyi és Tímár 2001), de az említett Galasi elemzés szerint az egyetemi diploma továbbra is jól megtérülő befektetés, bár a képzési területi különbségek ebben jelentősek. Úgy tűnik, a képzés bővülése kevésbé érintette a magasabb iskolázottsághoz kapcsolódó bérelőnyt (Kertesi és Köllő 2005), miközben több kétség merül fel a foglalkozási megtérülésekkel kapcsolatban. Ez utóbbira kérdésre vonatkozó kutatások vizsgálják a végzettség és végzett munka illeszkedését, hogy mennyiben lehet beszélni alulfoglalkoztatásról (túlképzésről).

A képzési rendszer kínálati oldalának és a munkaerőpiac keresleti oldalának változása univerzális jelenség. Ugyanakkor az, ahogy ez a viszony megvalósul, már függ attól, hogy az oktatás és a képzés világa milyen módon kapcsolódik egymáshoz. Ebben a tekintetben vannak jellegzetes „rezsim-különbségek”, amelyekre még érdemes utalni. A különbségek három szinten jelennek meg: az oktatás rendszer, a munkaerőpiac és a kettő kapcsolata. (1) Az

oktatás tekintetében a standardizáltság foka és a szakképzés és általános képzés viszonya számít. Ez utóbbi jellemző az ún. *vocational specificity*, amely azt jelzi, hogy a képzés tartalma mennyire gyakorlat orientált (Allmendinger 1989). A magyar rendszer közelebb áll a porosz, mint az angolszász rendszerhez; a képzés tartalma, a kimeneti elvárások egységesebbek. A szakképzési jelleg ugyan csökkent a rendszerváltás után, de a duális képzésre helyeződő hangsúly (a felsőoktatásban is) éppen abba az irányba mutat, hogy ez a tendencia megfordult és újra erősödik. (2) A munkaerőpiac esetében annak belső vagy külső (*insider vs. outsider*) jellege számít (Lindbeck és Snowden 2001), ami összefügg a foglalkoztatás szabályozásával (employment protection legislation), azzal, hogy a munkaerőpiacon már bent lévők milyen védelmet élveznek a kívülről jövőekkel szemben. Ez hatással van a foglalkoztatás flexibilitására, határozott idejű, illetve szerződéses alkalmazásra (Gebel és Giesecke 2016). A magyar munkaerőpiac, a munkáltatók többsége esetében inkább kedvez a már belül lévőknek. (3) Ami végül a két rendszer kapcsolatát illeti, az állástalálás olyan folyamat, amelynek során személyek kapcsolódnak foglalkozásokhoz adott rendszer keretében (Sorensen és Kallberg 1981).

Egyrészt ahol szertendőbb a képzés tartalma és erősebb a szakképzés jellege, ott a pályakezdők állástalálása gyorsabb és a képzés jelzésértéke is jobban működik a munkáltatók esetében. Másrészt ahol a munkaerőpiac jobban védi a már belül lévőket, ott a pályakezdők, mint külsők, nehezebb helyzetben vannak, a bekerülés költségei magasabbak, pl. gyakornoki foglalkoztatás, határozott idejű szerződések, vállalkozói számlás alkalmazás (Shavit és Müller 1998. Gangl 2002. Wolbers 2007).

Hipotézisek

Tanulmányunkban alapvetően két függő változót különböztetünk meg: (1) megtalálta-e vagy sem első állását egy pályakezdő diplomás, aki az álláskeresést csak a végzés után kezdte meg és a végzés előtt még nem volt állásban? (2) mennyi időre volt szüksége az első állás sikeres megtalálásához? Miután kutatásunkban csak pályakezdő diplomások szerepelnek, a diploma megszerzésének (pozitív) hozadékát nem vizsgáljuk. Különbséget teszünk viszont abban, hogy valaki alapszakon (BA) vagy mesterszakon (MA) szerzett diplomát. Erre vonatkozik az első hipotézisünk, amely összhangban áll a humán tőke befektetések általános feltételezésével, miszerint a további tanulás hozadékkal jár. Ennek értelmében, azt feltételezzük, hogy

H1. az első állásukat megtalálni képtelen diplomás pályakezdők magasabb arányban vannak az alapszakon végzettek, mint a mesterszakon végzettek között, illetve a mesterszakon végzett diplomások rövidebb idő alatt találják meg első állásukat, mint az alapszakon végzettek.

A pályakezdő diplomások között különbséget teszünk továbbá abban, hogy milyen képzési területen végeztek. A különféle diplomásokra vonatkozó képzési kínálat és munkaerő-piaci kereslet feltételezhetően nem egyforma. Úgy gondoljuk, hogy

H2. a számítástechnikai, műszaki területen végző pályakezdők kedvezőbb helyzetben vannak, mind az állástalálást, mind az állás megtaláláshoz szükséges rövidebb időtartam tekintetében.

Végül feltételezzük, hogy a különféle felsőfokú képzési területek különböznek abban, hogy a képzés tartalma mennyire standardizált vagy mennyire egyedi (intézmény specifikus), illetve milyen mértékben gyakorlatias, szakképzés jellegű. Egy ilyesfajta skálán bizonyos területek, mint az orvosi, a pedagógus, a műszaki, vagy a jogi képzés közelebb van a skála standardizált, szakképzési végpontjához, miközben más területek, mint bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, társadalomtudományi képzések közelebb vannak a skála másik végpontjához, ahol az oktatás tartalma kevésbé standardizált, egyedibb, általánosabb jellegű. Ebből adódóan bizonyos diplomák esetében jobban számít az, hogy egy pályakezdő mely felsőoktatási intézményben végzett. Ezzel kapcsolatban azt feltételezzük, hogy

H3. a bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, társadalomtudományi területen végző diplomásoknál az állásszerzés és az ehhez szükséges idő esetében jobban számít az, hogy pályakezdő melyik felsőoktatási intézményben végzett, mint más diplomásoknál, más képzési területeken.

Adatok

Tanulmányunkban a DPR kutatások meghatározását követve olyan végzett hallgatókat vizsgálunk, akik megszerezték az abszolutóriumot. Az általunk elemzett DPR felvételek végzett hallgatói esetében az abszolutórium megszerzésének éve: 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 és 2014. Összesen tehát nyolc év, nyolc DPR adatfelvételének adatait vizsgáljuk. Ez alatt a nyolc év alatt történhetnek változások az első állástalálás folyamatában, de ebben az elemzésben ezt a kérdést részleteiben nem vizsgáljuk. Ugyanakkor az idő,

mármint hogy az egyes DPR adatfelvételi évek kontroll változóként szerepelnek majd a statisztikai modellekben.

Az adatbázis összesen 111 324 végzett hallgató adatait tartalmazza. Ezek közül viszont csak olyan hallgatókat vizsgálunk, akik az *abszolutórium megszerzése után* kerestek állást, (N=47 295). Átlagosan ez az összes megfigyelés 42,5 százaléka. Ezek között a hallgatók között nyilván vannak különbségek a képzési területek szerint vagy akár a hallgatók más társadalmi-demográfiai jellemzői szerint. Ezt a kérdést ebben az elemzésben nem vizsgáljuk, mivel itt csak az első állásukat kereső végzősökre koncentrálnak. Az adathiányokat tartalmazó esetek kizárása után az elemzésekhez használt minta 35 625 főt tartalmaz. Ők két további csoportra oszlanak: külön vizsgáljuk a BA szintű végzetteket (N=14 554) és a többieket, akik MA szinten vagy osztatlan, hagyományos képzésben tanultak (N=21 071). (Az elemzésből – az alacsony esetszám miatt – kizártuk a hitéleti területen végzetteket is.) Így a következő képzési területeket különböztetjük meg: agrártudományi, bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, informatika, jogi, műszaki, művészeti, közigazgatási, rendészeti és katonai, orvos- és egészségtudományi, pedagógusképzés, sporttudományi, társadalomtudományi, természettudományi.

A tanulmányban bemutatott eredmények súlyozott adatokon alapulnak. Az egyes adatfelvételi évekhez rendelt súlyok az abszolutóriumot végzettekre vonatkozó listák és a minta összevetése alapján készültek, ahogy azokat az Oktatási Hivatal az adatokkal együtt a rendelkezésünkre bocsátotta. A súlyozás célja az volt, hogy a minta reprezentatív legyen a képzési terület, a képzési szint, a képzési forma, az abszolutórium éve és a kérdezett neme szerint. Az elemzési mintán belül a súlyokat normalizáltuk, hogy a súlyok összege megegyezzen a megfigyelések számával.

Leíró elemzés

Az 1. táblázat alapján látszik, hogy a BA végzettek 83 százaléka, az MA és az osztatlan képzésben tanulók 91 százaléka talált állást. Ehhez az előbbieknél átlagban 7, míg az utóbbiaknak nem egész 6 hónapra volt szükségük. Fontos már itt felhívni a figyelmet arra, hogy az első állástalálás átlagos időtartamaihoz magas szórások tartoznak – többek között a képzési területek különbségei miatt.

A képzési területek százalékos megoszlása erős különbségeket mutat: mindkét szinten a végzettek közül majd minden második bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, vagy műszaki területen tanult. Olyan területek esetében, mint a jog vagy az orvos- és egészségügy tartalmilag is más jelent a két képzési szint; az „igazi” jogászok és orvosok az osztatlan képzésből kerülnek ki, magasabb arányban ott fordulnak elő. Egyetlen az abszolutórium éve szerint megoszlás is: alapszínt a 2007-2008 évekből, más végzettek esetében a 2013-2014 évekből különösen alacsony a megfigyelések száma. Az itt elemzett frissdiplomások kétharmada nő. Ezeket a százalékos megoszlásokat célszerű figyelembe venni az eredmények szempontjából.

A 2. táblázat leíró szinten tájékoztat az állásszerzés gyakoriságának és az állástalálás időtartamának különbségeiről. BA végzettség esetén a művészeti diplomások körében a legalacsonyabb az állástalálás (64%), míg a másik végletet az informatikusok alkotják (91%). Ugyanez a két képzési terület jelenti a pólusokat az MA és osztatlan képzés esetében is, de itt már a művészeti diplomások 77 százaléka sikeres, valamint a legtöbb területen 90 százalék felett van az állás találok aránya. Fontos eredmény, hogy az alapképzést végzettek kisebb eséllyel találtak állást. Az alapképzés hátránya különösen nagy az agrártudományi és a természettudományi területen, míg az informatikai és a sporttudományi területeken viszont csekély. Az abszolutórium éve szerint mutatkozik egy enyhe csökkenés az állástalálás megvalósulásában: BA szinten 95 százalékról mintegy 80 százalékra; MA szinten 98 százalékról 87 százalékra. Érdekes, hogy a BA végzettek hátránya egyre nő, ahogy a 2008-as kohorsztól a 2014-es kohorszig haladunk. A nemek közti különbségek a képzési szinttől függetlenül jelentéktelenek.

1. táblázat

Az elemzés során használt változók statisztikái, képzési szint szerint

Változók	BA képzés (N=14554)		MA, osztatlan, hagyományos képzés (N=21071)	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Álláskeresés sikeres	0.83	0.37	0.91	0.27
Első állástalálás időtartama	7.03	9.48	5.82	9.63
Képzési terület				
Agrártudományi	0.07	0.25	0.05	0.23
Bölcsészettudományi	0.11	0.32	0.15	0.36
Gazdaságtudományi	0.21	0.41	0.21	0.40
Informatika	0.05	0.22	0.03	0.18
Jogi	0.01	0.11	0.07	0.26
Műszaki	0.15	0.36	0.12	0.33

Művészeti, Művészetközvetítői	0.02	0.14	0.01	0.11
Közigazgatási, rendészeti és katonai	0.03	0.17	0.00	0.09
Orvos- és egészségtudományi	0.05	0.23	0.10	0.30
Pedagógusképzés	0.08	0.27	0.07	0.26
Sporttudományi	0.02	0.14	0.01	0.11
Társadalomtudományi	0.11	0.31	0.05	0.22
Természettudományi	0.03	0.19	0.06	0.24
<hr/>				
Végzés (abszolutorium) éve				
2007	0.01	0.11	0.11	0.31
2008	0.02	0.16	0.15	0.36
2009	0.10	0.30	0.20	0.40
2010	0.25	0.43	0.21	0.41
2011	0.18	0.38	0.10	0.31
2012	0.22	0.41	0.11	0.31
2013	0.09	0.29	0.04	0.20
2014	0.10	0.30	0.04	0.20
<hr/>				
Nem				
Férfi	0.35	0.47	0.37	0.48
Nő	0.64	0.47	0.62	0.48

Az állásszerzés ideje a legrövidebb a pedagógusok, az informatikusok és az egészségügyi végzettségűek számára, 4-5 hónap, míg ugyanez szintén alapképzés után a művészeti, természettudományi, társadalomtudományi, bölcsészettudományi területen mintegy kétszer annyi időbe telik, 8-9 hónap. Az MA és az osztatlan képzés esetében az orvosok, az informatikusok és a jogászok a leggyorsabbak; a művészeti és sporttudományi területen tart legtovább az első állásszerzés. Így az alapképzést végzettek számára a legtöbb képzési területen 1-2 hónappal több időre van szükség az első állás megszerzéséhez; a különbség a jogi és a természettudományi területen a legnagyobb. Az informatikai területen viszont csak fél hónap a különbség. Érdekes módon, három képzési területen – a művészetinél, a pedagógusképzésnél és a sporttudományinál – viszont azt tapasztaljuk, hogy a BA végzettek találják meg hamarabb az első állást. Az állástalálás ideje mindkét csoport számára 2009-2010 idején volt a leghosszabb, (ezekből az évekből nagy arányban vannak megfigyelések is), utána csökkent. BA végzettséggel a férfiak kicsit gyorsabban jutnak álláshoz, de MA szinten ilyen különbség nincsen.

2. táblázat

Az állásszerzés gyakorisága, valamint az állásszerzés idejének eloszlása

Változók	BA képzés (N=14554)		MA, osztatlan, hagyományos képzés (N=21071)	
	Állásszerzés gyakorisága (%)	Állásszerzés ideje (hónap)	Állásszerzés gyakorisága (%)	Állásszerzés ideje (hónap)
Képzési terület				
Agrártudományi	78.8	7.8	93.3	6.1

Bölcsészettudományi	80.1	8.2	89.1	6.6
Gazdaságtudományi	82.0	7.3	93.1	5.9
Informatika	91.0	5.0	94.9	4.5
Jogi	84.1	7.6	93.4	4.9
Műszaki	87.8	5.9	93.9	5.0
Művészeti, Művészetközvetítői	64.5	9.9	77.6	10.7
Közigazgatási, rendészeti és katonai	85.4	6.6	91.7	5.5
Orvos- és egészségtudományi	86.4	5.2	94.1	3.8
Pedagógusképzés	91.6	4.6	92.0	5.7
Sporttudományi	86.1	6.3	88.1	8.9
Társadalomtudományi	81.6	8.5	88.4	6.9
Természettudományi	74.1	9.2	88.6	6.9
Végzés (abszolutórium) éve				
2007	95.3	6.1	98.1	4.5
2008	93.9	6.6	94.9	5.8
2009	92.5	8.4	95.3	6.4
2010	83.9	8.2	88.7	6.6
2011	82.0	6.8	87.6	6.1
2012	81.4	6.8	88.9	5.2
2013	78.8	5.5	87.7	4.3
2014	81.0	5.1	86.9	4.1
Nem				
Férfi	84.1	6.6	91.8	5.7
Nő	83.1	7.2	91.9	5.8

Regressziós elemzés

Összhangban a diplomás pályakezdés választott két indikátorával, a regressziós elemzések függő változója egyrészt az elhelyezkedés esélye, másrészt az első állás megtalálásához szükséges – hónapokban mért – idő logaritmus. Az előbbi esélyt probit modellel, az első állás megtalálásához szükséges időt cenzorált regresszióval vizsgáljuk. Az utóbbi módszer figyelembe veszi azt, hogy az állásszerzés idejét valójában nem figyeljük meg azoknál, akik még nem találtak állást. Náluk az állásszerzés időtartama valójában az adatfelvétel becsült időpontja és az abszolutórium megszerzésének becsült időpontja közti különbség. Ezt a becsült időtartamot a cenzorált regresszió a tényleges, de a kutatásban még nem megfigyelt időtartam alsó korlátjának tekinti. Mindkét függő változó esetében két modellt becsültünk. Az első modellben a képzési terület, a nem és az abszolutórium éve a magyarázó változó. A második modellt úgy kapjuk, hogy az első modellt kibővítjük az oktatási intézménnyel. A második modell tehát egy rögzített egyedhatás (fixed effects) modell. Mindegyik modellt külön becsüljük az alapszakos, valamint a mester, osztatlan és hagyományos képzéseket végzettek körében. Az eredmények a 3. és a 4. táblákban szerepelnek.

A 3. táblázat alapján, az alapszakon végzettek esetében, az 1. modell szerint az állástalálás esélye, az informatikusokhoz (referencia) képest, a legtöbb képzési területen rosszabb. Egyedül a pedagógusképzés esetében nincsen szignifikáns különbség. A 2. modellben a felsőoktatási intézmény hozzáadása ezen az összképen csak annyit módosít, hogy a közigazgatási, rendészeti és katonai területen végzettek esetében sincs statisztikai értelemben jelentős eltérés az informatikusoktól.

Az állástalálás idejét tekintve a BA szinten végzettek többségének hosszabb időre van szüksége az elhelyezkedéshez, mint az informatikusoknak. Kivétel a pedagógusképzés, ők szignifikánsan gyorsabban találják meg első állásukat. Statisztikailag nem jelentős a különbség az informatikusok és az orvos- és egészségügyi területen végzettek között. Ebben a vonatkozásban a 2. modell, a felsőoktatási intézmény hozzáadása azt eredményezi, hogy a pedagógusok „előnye” eltűnik, (a negatív becslés nem szignifikáns), vagyis nincs bizonyítékunk arra, hogy eltérő idő alatt találják meg az első állást az informatikusok, a pedagógusok és az orvos- és egészségügyi területen végzettek.

3. táblázat

Az első álláskereső tulajdonságait magyarázó regressziós modellek becslései: alapszakos végzettek

Magyarázó változók	Állástalálás		Állástalálás ideje	
	1. Modell	2. Modell	1. Modell	2. Modell
Képzési terület: Agrártudományi	-0.5730*** (7.405)	-0.6767*** (8.030)	0.5041*** (7.716)	0.6226*** (9.077)
Képzési terület: Bölcsészettudományi	-0.5380*** (7.656)	-0.4902*** (6.511)	0.5276*** (9.793)	0.5483*** (9.737)
Képzési terület: Gazdaságtudományi	-0.4137*** (6.260)	-0.2432*** (3.328)	0.3946*** (8.235)	0.2560*** (5.112)
Képzési terület: Informatika	0	0	0	0
Képzési terület: Jogi	-0.3693** (2.974)	-0.3738** (2.887)	0.4463*** (4.337)	0.5190*** (4.948)
Képzési terület: Műszaki	-0.1701* (2.556)	-0.2023** (2.869)	0.2090*** (4.641)	0.2373*** (5.104)
Képzési terület: Művészeti, Művészetközvetítői	-0.9535*** (8.029)	-0.8895*** (7.084)	0.9626*** (7.440)	0.9329*** (7.035)
Képzési terület: Közigazgatási, rendészeti és katonai	-0.3179** (3.142)	-0.1513 (1.193)	0.4021*** (4.745)	0.3795*** (3.684)
Képzési terület: Orvos- és egészségügyi	-0.2323** (2.787)	-0.2584** (2.728)	0.0206 (0.326)	0.0816 (1.131)
Képzési terület: Pedagógusképzés	0.0258 (0.319)	0.0378 (0.433)	-0.1354* (2.465)	-0.0184 (0.309)
Képzési terület: Sporttudományi	-0.2967* (2.096)	-0.3138* (2.166)	0.2545* (2.267)	0.3244** (2.860)
Képzési terület: Társadalomtudományi	-0.4712*** (6.746)	-0.4511*** (6.011)	0.5628*** (10.641)	0.5730*** (10.376)

Képzési terület: Természettudományi	-0.7176*** (8.948)	-0.7070*** (8.247)	0.7154*** (9.896)	0.7856*** (10.483)
Konstans	2.1167*** (8.667)	2.6966*** (8.087)	0.5166*** (4.168)	0.2181 (1.323)

Megjegyzések Képzési terület, referencia: Informatika. Kontrollváltozók az 1. modellben: nem és abszolutorium éve. Kontrollváltozók a 2. modellben: 1. modell + intézményazonosító. Az egy, két illetve három csillaggal jelölt becslések szignifikánsak az 5, 1 és 0.1 százalékos szinten.

A 4. táblázat szerint a mesterszakon illetve az osztatlan képzésben végzettek esetében, az állástalálás esélye, az informatikusokhoz (referencia) viszonyítva már csak a többi képzési terület mintegy felénél mutatkozik rosszabbnak: bölcsészettudomány, gazdaságtudomány, művészet, pedagógusképzés, sporttudomány, társadalomtudomány, természettudomány. Más területeken, agrártudomány, jog, műszaki terület, közigazgatás, rendészet és katonai terület, orvos- és egészségtudomány, ezek a frissdiplomások az állástalálást tekintve nincsenek rosszabb helyzetben, mint az informatikusok. Amikor az oktatási intézmény különbségét is figyelembe vesszük a 2. modellben, két változás történik az állástalálás esélyében. Egyrészt a gazdaságtudományi területi végzés hátránya eltűnik, már nincs jelentős különbség az ilyen diplomások és az informatikusok között. Másrészt viszont az agrártudományi, illetve a műszaki területen végzettek esetében az állástalálás esélye szignifikánsan rosszabb lesz az informatikusokhoz képest.

4. táblázat

Az első álláskeresés tulajdonságait magyarázó regressziós modellek becslései: mesterszakon és osztatlan/hagyományos képzést végzettek

Magyarázó változók	Állástalálás		Állástalálás ideje	
	1. Modell	2. Modell	1. Modell	2. Modell
Képzési terület: Agrártudományi	-0.1373 (1.419)	-0.2340* (2.167)	0.2377*** (4.192)	0.2822*** (4.602)
Képzési terület: Bölcsészettudományi	-0.4015*** (5.351)	-0.3582*** (4.575)	0.3891*** (8.954)	0.3877*** (8.774)
Képzési terület: Gazdaságtudományi	-0.2057** (2.731)	-0.0631 (0.777)	0.2469*** (5.944)	0.1601*** (3.780)
Képzési terület: Informatika	0	0	0	0
Képzési terület: Jogi	-0.0870 (1.051)	-0.0124 (0.144)	0.1025* (2.183)	0.1064* (2.239)
Képzési terület: Műszaki	-0.0627 (0.822)	-0.1648* (1.989)	0.1201** (2.935)	0.2007*** (4.777)
Képzési terület: Művészeti, Művészetközvetítői	-0.8373*** (6.421)	-0.7161*** (4.772)	0.7300*** (5.539)	0.5752*** (3.893)
Képzési terület: Közigazgatási, rendészeti és katonai	-0.1494 (0.987)	-0.0008 (0.004)	0.3288*** (3.474)	0.4108*** (3.791)
Képzési terület: Orvos- és egészségtudományi	-0.0236 (0.277)	0.0683 (0.712)	-0.2714*** (6.013)	-0.3455*** (6.961)
Képzési terület: Pedagógusképzés	-0.2621** (3.047)	-0.1962* (2.153)	0.2122*** (4.269)	0.1523** (2.952)
Képzési terület: Sporttudományi	-0.5161** (3.195)	-0.4315** (2.586)	0.4285*** (3.310)	0.3770** (2.932)
Képzési terület: Társadalomtudományi	-0.3814***	-0.3768***	0.4073***	0.4257***

	(4.629)	(4.351)	(8.015)	(8.194)
Képzési terület: Természettudományi	-0.3689***	-0.3675***	0.4042***	0.4594***
	(4.569)	(4.330)	(8.107)	(9.002)
Konstans	2.2837***	2.5592***	0.6189***	0.5932***
	(22.531)	(8.627)	(14.539)	(4.672)

Megjegyzések Képzési terület, referencia: Informatika. Kontrollváltozók az 1. modellben: nem és abszolutorium éve. Kontrollváltozók a 2. modellben: 1. modell + intézményazonosító. Az egy, két illetve három csillaggal jelölt becslések szignifikánsak az 5, 1 és 0.1 százalékos szinten.

Az állástalálás idejét tekintve, a mesterszakon és osztatlan/hagyományos képzésben végzettek esetében a kép egyértelmű: mindenkinek hosszabb időre van szüksége az első állás megtalálásához az informatikusokhoz viszonyítva. Relatív kevesbé vannak rosszabb helyzetben a jogot vagy valami műszaki diplomát szerzők. A 2. modellben, a felsőoktatási intézmény hozzáadása valamit ront a műszaki diplomások, s valamit javít a pedagógusok helyzetén.

A regressziós elemzés második lépésében alapvetően a fentebb bemutatott 2. számú modellekkel dolgozunk tovább. Ezek a modellek tartalmazzák az oktatási intézményeket és célunk az, hogy az ezek közötti különbségek szerepéről többet mondjunk az első állástalálás során. Lényegében arra a kérdésre keressük a választ, hogy mely képzési területek esetében van kisebb/nagyobb különbség aszerint, hogy valaki hol, milyen felsőoktatási intézményben tanult.

Ennek érdekében a 3. és 4. táblázatokban bemutatott becslések után kiszámoltuk egyrészt az állásszerzés becsült valószínűségét, másrészt az állástaláláshoz szükséges időtartam várható értékét – mind képzési területek szerint, mind pedig külön az alapképzés és a mesterszak és osztatlan képzés esetében. Ezek az eredmények az 5-8. táblázatokban láthatók. A táblázatok ismét tartalmazzák egy 1. modellt (felsőoktatási intézmény nélkül) és egy 2. modellt (felsőoktatási intézménnyel). A táblázatok bemutatják a becsült valószínűségek átlagát és szórását – soronként, képzési területek szerint. Kutatási kérdésünket tekintve, számunkra a szórásokat mutató oszlopok a lényegesek. Ha ugyanis a felsőoktatási intézménynek hatása van a karrierre, akkor – adott képzési szinten és képzési területen – a 2. modellből számolt becslések szórásának nagyobbak kell lennie az 1. modellből számolt becslések szórásánál. A szórások különbsége (vagy hányadosa) annál nagyobb, minél nagyobbak az eltérések a felsőoktatási intézmények között. Az intézményi hatást tehát úgy mérjük, hogy – adott képzési szintnél és adott kimenetnél – képzési területenként összehasonlítjuk a az 1. és a 2. modellből származó szórásokat. Ahol a becslések szórása jelentősebben növekszik, ott arra

következtetünk, hogy annál a képzési területnél illetve szintnél az intézménynek komoly hatása van az elhelyezkedésre vagy az állástaláláshoz szükséges idő hosszára.

Az első állás megtalálásának becsült valószínűségére vonatkozó becslések az 5. táblában (alapszak), illetve a 6. táblában (mesterszak, osztatlan/hagyományos képzés) láthatók. Kiemeltük azokat a képzési területeket, ahol – a szórás nagyobb növekedése alapján – erős intézményi hatások valószínűsíthetők. Ez elsősorban a gazdaságtudományi képzés, BA szinten a szórás majd ötszörösére emelkedik ($18,7/4,1=4,56$). Ha nem is ilyen mértékű az intézményi hatás, de talán nem elhanyagolható a műszaki, művészeti, közigazgatási és orvos- és egészségtudományi képzésnél, (a szórások növekedése másfélszeres).

5. táblázat

Az első állás megtalálásának becsült valószínűsége képzési terület szerint: alapszakos végzettek

Képzési terület	1. modell		2. modell	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Agrártudományi	78.0	5.2	78.1	6.7
Bölcészettudományi	79.5	5.2	79.5	6.2
Gazdaságtudományi	82.1	4.1	81.4	18.7
Informatika	91.0	2.6	91.0	4.0
Jogi	83.4	3.9	83.3	5.6
Műszaki	87.6	3.1	87.6	5.4
Művészeti, Művészetközvetítői	64.1	6.1	63.6	10.5
Közigazgatási, rendészeti és katonai	85.2	4.6	84.4	8.5
Orvos- és egészségtudományi	85.9	2.6	85.9	4.4
Pedagógusképzés	91.5	2.5	91.4	3.5
Sporttudományi	85.8	4.4	85.8	5.6
Társadalomtudományi	81.4	4.9	81.5	6.7
Természettudományi	73.5	5.5	73.3	7.0

6. táblázat

Az első állás megtalálásának becsült valószínűsége képzési terület szerint: mesterszakon és osztatlan/hagyományos képzést végzettek

Képzési terület	1. modell		2. modell	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Agrártudományi	92.9	3.2	92.9	3.8
Bölcészettudományi	88.6	4.6	88.5	5.4
Gazdaságtudományi	92.7	3.8	92.8	8.0
Informatika	94.6	2.7	94.7	3.8
Jogi	93.2	3.0	93.1	3.6
Műszaki	93.9	3.1	94.0	5.0
Művészeti, Művészetközvetítői	78.0	7.4	77.9	9.2

Közigazgatási, rendészeti és katonai	91.6	3.1	91.3	6.4
Orvos- és egészségtudományi	93.8	2.6	93.7	3.0
Pedagógusképzés	91.7	4.0	91.6	5.7
Sporttudományi	87.7	5.5	87.8	7.2
Társadalomtudományi	88.5	4.4	88.5	7.0
Természettudományi	88.3	4.3	88.2	5.0

Általában kisebbnek tűnik az felsőoktatási intézmény hatása a mesterszintű illetve az osztatlan képzés utáni elhelyezkedés esetében. De kiemelkedik a gazdaságtudományi, a közigazgatási, rendészeti és katonai képzés (a szórás megduplázódik), valamint a műszaki és a társadalomtudományi képzés (másfélszeres növekedés).

Az állástalálás idejére vonatkozó eredmények láthatók a 7. táblázatban (alapképzés) és a 8. táblázatban (mester és osztatlan képzés). Itt is kiemeltük azokat a képzéseket, ahol a felsőoktatási intézmény hatása erősebbnek tűnik. A BA képzést tekintve kiugróan magas intézményi hatást mértünk a gazdaságtudományi képzésnél ($8,7/0,5=17,4$), de a művészeti és a közigazgatási, rendészeti és katonai képzés esetében is több mint négyszeresére nőnek a szórások. A bölcsészettudomány és a társadalomtudomány esetében a szórások több mint háromszoros növekedése jelzi azt, hogy az első állás megtalálásának ideje jelentősen múlik az itt végzetteknél is azon, hogy valaki hol tanult.

Az állástalálás idejét tekintve a mester-, illetve osztatlan képzés esetében hasonló mértékű intézményi hatások látszanak, mint az alapképzésnél. Megint a gazdaságtudományi képzés emelkedik ki, a szórás több mint háromszorosára nő ($1,1/0,3=3,67$). De a mesterképzést követően az informatika esetében nagy a növekedés – miközben a szórás abszolút értéke alacsony. Jelentősebb intézményi hatás még a művészeti és társadalomtudományi képzési területeknél látszik.

7. táblázat

Az első állás megtalálásának becsült ideje képzési terület szerint: alapszakos végzettek

Képzési terület	1. modell		2. modell	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Agrártudományi	4.7	0.4	4.7	0.8
Bölcsészettudományi	4.9	0.4	5.0	1.3
Gazdaságtudományi	4.2	0.5	6.4	8.7
Informatika	2.7	0.3	2.8	0.8

Jogi	4.6	0.4	4.6	0.7
Műszaki	3.4	0.3	3.5	0.7
Művészeti, Művészetközvetítői	7.5	0.8	8.0	4.1
Közigazgatási, rendészeti és katonai	4.2	0.5	4.6	2.4
Orvos- és egészségtudományi	2.9	0.3	3.0	0.5
Pedagógusképzés	2.5	0.2	2.5	0.5
Sporttudományi	3.7	0.3	3.7	0.6
Társadalomtudományi	5.1	0.5	5.2	1.9
Természettudományi	5.9	0.6	6.0	1.4

8. táblázat

Az első állás megtalálásának becsült ideje képzési terület szerint: mesterszakon és osztatlan/hagyományos képzést végzettek

Képzési terület	1. modell		2. modell	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Agrártudományi	3.1	0.3	3.1	0.5
Bölcészettudományi	3.6	0.4	3.6	0.6
Gazdaságtudományi	3.0	0.3	3.1	1.1
Informatika	2.4	0.2	2.4	0.6
Jogi	2.6	0.3	2.7	0.4
Műszaki	2.7	0.3	2.7	0.6
Művészeti, Művészetközvetítői	5.1	0.5	5.4	1.4
Közigazgatási, rendészeti és katonai	3.3	0.3	3.4	0.6
Orvos- és egészségtudományi	1.8	0.1	1.8	0.2
Pedagógusképzés	2.9	0.3	3.0	0.6
Sporttudományi	3.7	0.4	3.7	0.7
Társadalomtudományi	3.7	0.3	3.7	0.8
Természettudományi	3.7	0.3	3.7	0.6

Összegzés, szakpolitikai észrevételek, további lehetőségek

Tanulmányunk végén elsőként visszatérünk a *kutatási hipotézisekre*. Az elemzés alapján igazolódott az 1. hipotézis, az alapszakon diplomázók esetében a mesterszakon végzettekhez képest, a sikeresen állást szerzők aránya valamivel alacsonyabb és az állás megtalálásnak ideje is valamivel hosszabb az itt vizsgált adatok tükrében. A 2. hipotézis tesztelését úgy oldottuk meg, hogy a regressziós modellekben az informatikusok jelentették azt a referenciát, amelyhez a többi képzési területen diplomát szerzőket viszonyítottuk. Az első statisztikai

modell negatív becslései alapján az informatikusok előnye az állástalálásban a legtöbb más képzési területhez képest igazolódik – főleg az alapképzésből kikerülők esetében. A mesterképzés esetében viszont több más terület, jogi, műszaki, közigazgatási, orvosi diplomát szerzők is hasonlóan kedvező helyzetben vannak. A másik statisztikai modellben a pozitív becslések igazolják hipotézist, az informatikusok előnyét az állástalálás rövidebb idejére vonatkozóan – ezúttal a mesterképzés esetében is. Végül 3. hipotézisünk mindenképpen releváns abban az értelemben, hogy bizonyos képzési területeken jobban más képzési területeken pedig kevésbé számít, hogy melyik felsőoktatási intézményben szerezte valaki a diplomáját. A 3. hipotézisben formálisan is nevesített területek közül a végül a gazdaságtudományi képzés tekintetében igazolják az adatok leginkább a feltételezést. Ezen túlmenően még leginkább a társadalomtudományi vagy a művészeti képzésről mondható el, hogy a felsőoktatási intézmény maga is hatással van az állásszerzésre. A vártnál jobb azonban a helyzet a bölcsész tudományi területeken végzett pályakezdő diplomások esetében, ahol intézményi hatás kevésbé mutatkozik. A másik oldalról tekintve, azok az agrártudományi, a jogi, a pedagógusképzés, vagy a természettudományi képzés jelentik azokat a területeket, ahol a felsőoktatási intézmény hatása a legkevésbé van jelen az állásszerzés folyamatában.

A szakpolitika számára a következőket érdemes kiemelni. Elemzésünk részben megerősített korábbi ismereteket, de szolgáltat új információkkal is.

1. Az itt vizsgált adatok alapján, a BA képzésből kikerülő hallgatók valamivel kisebb arányban szereztek állást, mint azok, akik azonos képzési területen MA vagy osztatlan képzésben tanultak. A különbség összességében nem nagy (10% alatt), de az eredeti oktatáspolitikai elképzelés szerint az alapképzésnek piacképes (gyakorlatias) diplomás képesítést kellene adnia, s erről talán a munkaerőpiac, a munkáltatók nincsenek igazán meggyőzve. Jelentősebb (10% feletti) a BA szinten végzettek hátránya az agrártudományi, gazdaságtudományi, természettudományi képzésben. Miközben minimális a különbség (5% alatt) az informatikusok vagy a pedagógusok esetében.

2. Alapképzést követően, az abszolutórium megszerzése után (is) az informatikusok és a pedagógusok jutnak leginkább álláshoz; az állástalálás esélye minden más álláskereső esetében rosszabb. A BA képzés hátrányát jelzi az is, hogy a mester- illetve osztatlan képzésből kikerülők esetében nincs ekkora különbség az egyes képzési területek között. De az állástalálás valószínűsége az MA szintről kilépve is rosszabb a bölcsész tudomány, a

művészet, a sporttudomány, a társadalomtudomány, vagy a természettudomány területén végzettek körében.

3. Egyértelmű, hogy bizonyos képzési területeken gyorsabban lehet a végzést követően álláshoz jutni. Nem újdonság, hogy az informatikusok ebben a tekintetben majd mindenkit megelőznek. A BA szinten végzettek esetében csak a pedagógusok, valamint az orvos- és egészségtudományi területről érkezők vannak hasonlóan jó helyzetben. A mester- és osztatlan képzés esetében pedig lényegében minden más képzési terület végzőseinek több időre van szüksége az első állás megtalálásához. Ezen a szinten az informatikusok mellett a jogi és műszaki képzésből kikerülők helyzete nem sokkal rosszabb.

4. Nagyon fontosnak gondoljuk, hogy a felsőoktatási intézmények közti (minőségi?) különbséget is megragadjuk az itt vizsgált két indikátor tükrében. Az erre vonatkozó statisztikai elemzésünkben a szórás növekedése volt az a mutató, amivel az intézményi különbségeket közelítettük. Anélkül, hogy bármely konkrét képzési helyre név szerint „rámutatnánk”, úgy tűnik, hogy a gazdaságtudományi képzés esetében számít a leginkább, hol tanul valaki, s ez a hatás jelen van mind az állásszerzés esélyében, mind a szükséges idő hosszában, mind az alapképzés, mind a mesterképzés esetében. Ráadásul, ennek a képzési területnek az esetében a megfigyelések száma sem alacsony, ami lényeges az eredmény értékelése szempontjából. Emellett a művészeti, a közigazgatási, rendészeti és katonai és a társadalomtudományi képzés tűnik jelentősen intézményfüggőnek (3 esetben is a kiemelt területek között szerepel). A műszaki képzés esetében az állástalálás terén tűnik lényegesnek hol végzett valaki, az alapszakos bölcsészeknél pedig az első állás megtalálásához szükséges időtartamot befolyásolja átlag felett, hogy hol tanultak.

A kutatás eredményeinek értékeléséhez hozzátartozik, hogy számba vegyük az *elemzés korlátait*, amelyek egyfelől az adatforrás terén, másfelől a választott elemzési eljárásban mutatkoznak meg. Újra utalunk arra, hogy ez az elemzés olyan frissdiplomások adatain készült, akik csak a végzés után kezdtek állást keresni, vagyis nem dolgoztak az abszolutórium megszerzésekor. Emellett bizonyos képzési területeken és bizonyos abszolutórium éveket tekintve a (DPR forrásból származó) megfigyelések száma is alacsonyabb volt, ami miatt esetleg az eredmények sem ugyanolyan mértékben megbízhatók. Ilyen okból (is) szerencsés lenne az elemzés tanulságait a DPR adatoknál megbízhatóbb adatokon is megvizsgálni, ellenőrizni. Így fontosnak tartjuk, hogy az ilyen és ehhez hasonló

elemzéseket a szakértők ne csak a DPR adatokon végezzék el, hanem egyesített adminisztratív adatbázisokon (AAE) is. Bizonyos információk ott esetleg nem érhetőek el, de az adatforrás teljesebb körű, az elemszámok nagyobbak, kevésbé áll fenn a nem válaszolásból és az önszelekcióból adódó mintatorzulás, amelyen a leggondosabban elvégzett súlyozás sem tud teljes mértékben segíteni.

Tartalmilag ez a tanulmány csak két konkrét aspektusból vizsgálta a felsőoktatásból a munkaerőpiacra való átmenet folyamatának. Fontosnak tartjuk, hogy a továbbiakban a szakértők elemezzék azokat a kutatási kérdéseket is, amelyek az itt felvázolt szélesebb szakirodalmi háttér tükrében szintén relevánsak. Különösen érdekes lehet a végzettség és a végzett munka összhangjának elemzése, az alulfoglalkoztatás (vagy túlképzés) vizsgálata a különböző végzettségi szintek (alap- és mesterképzés), illetve képzési területek esetében, adott esetben az felsőoktatási intézmények közti különbségek figyelembe vételével. Fontos lenne más függő változók meghatározása és elemzése, egyfelől nyilvánvalóan a pályakezdő diplomás kereseti lehetőségek vizsgálata, szintén differenciált módon. Lényeges, hogy a végzős diplomások esetében a pályakezdés mennyire flexibilis körülmények között valósul meg, a pályakezdő állás milyen munkaszerződést, milyen feltételeket jelent a fiatalok számára.

Hivatkozások

- Allmendinger, Jutta (1989) Educational systems and labor market outcomes. *European Sociological Review*, 5, 3, 231–250
- Becker, Gary S. (1962) Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *The Journal of Political Economy*, 70(5), 9–49.
- Becker, Gary S. (1964) *Human Capital. A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. New York: NBER / Columbia University Press
- Galasi Péter (2002) Fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio* II. szám 227–236. old.
- Galasi Péter (2004) Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon. In: Varga Júlia (szerk.) *Közelkép. Oktatás és Munkaerőpiac. Munkaerőpiaci Tükör 2004*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- Galasi Péter (2005) Felsőfokú végzettségű pályakezdők a munkaerőpiacon. In: Galasi Péter és Varga Júlia (szerk.) *Munkaerőpiac és oktatás*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- Gangl, Marcus (2002) Changing Labour Markets and Early Career Outcomes: Labour Market Entry in Europe Over the Past Decade. *Work, Employment and Society* 16(1): 67-90.

- Gebel, Michael és Giesecke, Johannes (2016) Does Deregulation Help? The Impact of Employment Protection Reforms on Youths' Unemployment and Temporary Employment Risks in Europe. *European Sociological Review* 32(4): 486-500.
- Hrubos Ildikó és Polónyi István (szerk.) (2000) *Felsőoktatás, tömegoktatás*. Educatio 1.
- ILO (2015) *Non-standard forms of employment. Report for discussion at the Meeting of Experts on Non-Standard Forms of Employment*. International Labour Office, Geneva.
- ILO (2018) *World Employment and Social Outlook: Trends 2018*. International Labour Office, Geneva.
- Kertesi Gábor és Köllő János (1997) *Kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- Kertesi Gábor és Köllő János (2005) *Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP. 2005/3, MTA Közgazdaságtudományi Intézet - Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Kertesi Gábor és Varga Júlia (2005) Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LII. évf. Július-augusztus, 633-662.o.
- Kézdi Gábor (2004) Iskolázottság és keresetek. In: Varga Júlia (szerk.) *Közelkép. Oktatás és Munkaerőpiac. Munkaerőpiaci Tükör 2004*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- Lindbeck Assar és Snower, Dennis J (2001) Insiders versus Outsiders. *Journal of Economic Perspectives* 15(1): 165-188.
- Mincer, Jacob (1958) Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *The Journal of Political Economy*, 66(4), 281–302.
- Mincer, Jacob (1974) *Schooling, Experience and Earnings*. New York: NBER / Columbia University Press
- Mincer Jacob (1991) Education and Unemployment *NBER Working Paper No. 3838*, Cambridge, MA
- Polónyi István és Tímár János (2001) *Tudásgyár vagy papírgyár*. Új Mandátum, Budapest
- Róbert Péter (2002) Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest, TÁRKI
- Schultz, Theodore W. (1983) *Beruházás az emberi tőkébe*. KJK, Budapest
- Schomburg, Harald és Teichler, Ulrich (2007) *Higher education and graduate employment in Europe: results from graduates surveys from twelve countries*. Dordrecht: Springer
- Schofer, Evan és Meyer, John W. (2005) The worldwide expansion of higher education in the twentieth century. *American Sociological Review*, 70(6), 898-920.
- Shavit, Yossi és Müller, Walter (1998) *From school to work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Sorensen, Aage B. és Kalleberg, Arne L. (1981). An outline of a theory of the matching of persons to jobs, in Berg, I. (szerk.), *Sociological Perspectives on Labor Markets*, Academic Press, New York, NY, pp. 49-74.
- Spence, Michael (1973) Job market signaling. *Quarterly Journal of Economics*, 87, 355–374.
- Spence, Michael (1981) *Market Signaling: Informational Transfer in Hiring and Related Screening Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

- Teichler, Ulrich (2000) Graduate employment and work in selected European countries. *European Journal of Education*, 35(2), 141–156.
- Treiman, Donald J. (1970) Industrialization and social stratification. In: E. O. Laumann (szerk.): *Social stratification: Research and theory for the 1970s*. Indianapolis, Bobbs-Merrill.
- Varga Júlia (1995) Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, XLII. évf., 6. szám 595-605. o.
- Wolbers M (2007) Patterns of Labour Market Entry: A Comparative Perspective on School-to-Work Transitions in 11 European Countries. *Acta Sociologica* 50(3): 189-210.